

Het heerlijk jachtrecht

Het heerlijk jachtrecht was tot en met 1794 een privilege van de heren van Oirschot. Het gaf de eigenaars het recht om dit te verpachten of om het zelf uit te oefenen. Dit betekende onder meer dat grondeigenaren de heer en zijn gevolg op hun percelen moesten toelaten zonder daar enige vergoeding voor te ontvangen. Het heerlijk jachtrecht werd in 1814-1815 (herstellingsbesluiten) gedeeltelijk in de oude vorm hersteld en pas in 1923 met de invoering van de jachtwet volledig afgeschaft.

Naast het jachtrecht bestonden onder meer ook;

- Het benoemingsrecht, recht van de heer om bepaalde functionarissen te benoemen, zoals de schout of drost, schepenen, vorster, Heilige Geestmeesters en kerkmeesters.
- Het cijnsrecht, recht van de heerlijkheid om grondbelasting te heffen. Cijnsrecht is vergelijkbaar met de hedendaagse onroerend zaakbelasting.
- Het collatierecht, het recht van de heer om een geestelijke, een pastoor of een dominee te benoemen.
- Het windrecht, recht om een molen te laten bouwen en zo het recht van de wind te gebruiken.
- Het visrecht, het recht om te vissen binnen de heerlijkheid en het verpachten van dat recht
- Het recht van de gruit, een vorm van accijns op het brouwen van bier.

Al deze heerlijke rechten kon de heer toepassen met uitsluiting van anderen. Desgewenst kon hij een heerlijk recht verpachten.

De Heerlijkheid Oirschot

Na de val van het West-Romeinse Rijk ontstonden verscheidene Germaanse staten, die het Germaanse leenstelsel toepasten dat de basis zou vormen van het feodale stelsel.

In 1106 verkreeg graaf Godfried I van Leuven de titel 'hertog van Lotharingen'. Door zijn opvolgers werd deze titel gebruikt om hun invloed steeds verder uit te breiden, hetgeen zou leiden tot de vorming van het hertogdom Brabant, dat meer dan een eeuw in beslag zou nemen. De grootste moeilijkheid daarbij was, de lokale adel aan zich te onderwerpen of opzij te zetten.

Vermoedelijk in 1232 scheidde de Hertog van Brabant Oirschot met Vught, waardoor in dit jaar de halve heerlijkheid Oirschot ontstond.

Binnen de heerlijkheid was de heer gerechtigd om lokale overheidsdienaren en gezagsdragers te benoemen, hetgeen inkomsten uit onder meer rechtspleging en boetes met zich meebracht. Het bestuur en de rechtspraak is in handen van de lokale schepenbank. Op zich had de heer het recht zelf als lokale gezagsdrager op te treden, maar veelal lieten de heren zich vertegenwoordigen door een door hen benoemde schout. Door de controle over het schoutsambt en de lokale rechtspraak, kon de heer zich in 'zijn' heerlijkheid als een kleine potentaat gedragen. Er bestonden nochtans tal van beperkingen. Veelal beschikte de heer slechts over de lagere of middelbare jurisdictie. De zware geldboeten en lijfstraffen vielen onder de hogere jurisdictie die door grafelijke of hertogelijke ambtenaren werd waargenomen. Oirschot nam in deze bestuursvorm echter een uitzonderingspositie in. Het was slechts een halve heerlijkheid, waardoor er een uitzonderlijke band met de hertog bleef bestaan. Hoewel Oirschot een halve heerlijkheid was en normaliter de hoge jurisdictie onder de hertog viel, kwam deze in Oirschot onder de schepenbank, die daardoor zelfs doodvonnissen mocht uitspreken.

In 1320 werd de halve heerlijkheid Oirschot door één van de ambtenaren van de hertog, Rogier van Leefdaal, gekocht. Isabel van Leefdaal, weduwe van Willem II van Petershem, werd in 1346 vrouwe van Oirschot. Na haar overlijden in 1353 bleef de heerlijkheid Oirschot in de familie van Petershem tot 1449. Beatrix van Petershem was getrouwd met Rycalt van Merode, die in 1446 was overleden. Na haar overlijden in 1455 beheren de van Merodes de heerlijkheid Oirschot tot 1672, waarna het overgaat naar de familie Sweerts de Landas, die het tot het einde van het feodale tijdperk in 1794 bezitten.

Nog even terug naar Willem III van Petershem. Willem III vroeg op 8 maart 1388 aan hertogin Johanna van Brabant, om de verhouding die er tussen hen bestond aangaande de gedeelde heerlijke rechten, nu eens duidelijk op schrift te stellen. Uit de formulering blijkt duidelijk, dat het een bevestiging en op sommige punten een herstel is van een reeds lang bestaande situatie. In de rechtszaken, die over het jachtrecht in het begin van de twintigste eeuw gevoerd worden wordt onder meer deze akte als bewijsstuk aangehaald.

Omdat de families van Leefdaal en van Petershem in Brussel of in Petershem woonden, zullen zij in Oirschot geen grote rol gespeeld hebben. Buiten het innen van hun heerlijke inkomsten zullen hun rechten niet veel meer betekend hebben dan een formaliteit. Het is dan begrijpelijk dat de plaatselijke bestuurders zich bewust waren, dat zij in hoofdzaak rekening te houden hadden met de andere halfheer, de hertog, die zijn halve heerlijkheid tussen 1559 en 1614 in pand aan de Merodes had gegeven. De inwoners van Oirschot hadden er enorme bedragen voor over om dit pand af te lossen.

Onder invloed van de Franse revolutie en de daaropvolgende Franse bezetting van delen van Europa kwam er tegen het einde van de achttiende eeuw een onvermijdelijk einde van een eeuwenoud feodaal bestuurssysteem. Vanaf 1795 worden de regenten niet meer namens de Staten Generaal of heer van Oirschot benoemd. Tijdens de vergadering van vrijdag 30 maart 1798 worden de leden van het corpus op last van het intermediair administratief bestuur over het voormalig gewest van Bataafs Brabant in Den Bosch ontslagen en onder hoofdelijke verantwoordelijkheid gelast hun functie te continueren tot na de reorganisatie van de muncipaliteit. De heerlijkheden werden afgeschaft en ondergebracht in gemeenten. Het bestuur was niet meer erfelijk, maar werd toegekend door de bevolking in de vorm van verkiezingen, die Tussen 17 en 24 mei 1802 voor het eerst in Oirschot worden georganiseerd. Het oude dorpsbestuur bestaande uit de drie stoelen, schepenen, gezworenen en raden, met kerkmeesters en armmeesters maakte plaats door een bestuursorganisatie met een burgemeester (maire), wethouders (adjoints of assessors) en gemeenteraad, ondersteund door een ambtelijk apparaat onder leiding van de secretaris.

Voor het heerlijk jachtrecht werd met de herstellingsbesluiten van 1814 en 1815 een uitzondering gemaakt. Voorheen maakte dit deel uit van de heerlijkheidsrechten. Het zou pas in 1923 met de in werking treden van de jachtwet opgeheven worden. Maar voordat het zover was zouden er nog rechtszaken en incidenten volgen.

Transacties

In de rechtszaken, die tussen 1905 en 1907 worden gevoerd, worden een groot aantal documenten uit het verleden overlegd. Deze 'productiën' moeten het bezit van het heerlijk jachtrecht van de halfheren van Oirschot en hun opvolgers aantonen of verwerpen. In de stukken worden documenten van honderden jaren geleden aangehaald en overlegd. Het gaat daarbij vooral over de vraag of er van een gedeeld jachtrecht tussen de Staat en de halfheer van Oirschot van oudsher sprake was. Ik zal me beperken tot die documenten die op de 19^e eeuw betrekking hebben.

De heerlijkheidsrechten werden in 1794 afgeschaft en in 1798 geëffectueerd. Echter, voor het heerlijke jachtrecht werd met de herstellingsbesluiten van 1814-1815 een uitzondering gemaakt. Het Staatsblad van 26 maart 1814 meldt onder meer;

"... 3. De regten van jagt, visscherij, vogeiarij, nakoop, pondgeld, veeren en soortgelijken, zullen, op den voet bij het voorgaande artikel bepaald, door de eigenaren der heerlijkheden worden behouden, onder speciale onderwerping echter van alle dezelve regten aan zoodanige modificatiën en reglementaire bepalingen als Wij vermeenen zullen, omtrent eenige daarvan, of omtrent alles, te moeten vaststellen, te welken aanzien Wij Ons alle mogelijke ruimte voorbehoude ...". Daaruit blijkt dat het heerlijk jachtrecht, voor zover relevant blijft bestaan, hetgeen in Oirschot het geval is. Dit betekent ook dat het jachtrecht door bezitters uitgeoefend en verhandeld kan worden.

Zo komen we op 12 maart 1821 een notariële akte, verleden voor notaris Jan de Bergh uit 's-Hertogenbosch, tegen, waarin de erven van Jacob Dirk Sweerts de Landas kasteel of de

heerehuizinge Groot Bijsterveld met aanhorigheden verkopen. Daarnaast verkopen zij het in hun bezit zijnde jachtrecht. Dit bestaat uit;

- Het gedeelte van de Bestse jacht;
- Het gedeelte van de jacht onder Oirschot, "... van den Steenweg onder Best tot aan den Boxtelsche dijk, op den toren aanlopende en daar op den Beersen dijk, mede met zoodanig regt als hetzelfde tot hiertoe door verkooper wordt bezeeten en geëxerceerd."

De Bestse jacht wordt verpacht aan M.A.J. van der Beeken, voor f 30,- per jaar en die onder Oirschot aan N. van de Sande c.s., voor f 55,- per jaar.

Koper van dit moois is John Turing Ferrier, rentenier uit Rotterdam, voor een bedrag van f 22.000.

John Turing Ferrier houdt het na ruim negen jaar voor gezien en verkoopt zijn riante bezit op 1 oktober 1830 aan Oeds Oenes van den Berg, commissionair in het groot te Amsterdam, voor f 28.000.

De erven van Oeds Oenes van den Berg verkopen in 1856 hun Oirschotse bezittingen aan Johannes de Leijer, particulier in 's-Hertogenbosch, voor f 31.000.

Behalve Bijsterveld met alles wat daarbij hoort bestaat deze koop uit; "Voorts de halve Heerlijkheid van Oirschot, met al de chijnsen en pachten daartoe behorende en alle verdere rechten, ap- en depentiën daaraan gehorende, zover die nog bestaan en uitgeoefend kunnen worden, benevens de jacht onder Oirschot en Best."

Op 5 februari 1892 verkoopt Petrus Laurentius Honcoop de heerlijkheid der gemeente Oirschot en Best, ter grootte van ca. 9.600 ha., zoals die door de vorige eigenaar is bezeten met het jachtrecht en visrecht en met alle pachten en cijnsen en verdere rechten daartoe behorende. Hij had het jachtrecht in 1876 met een onderhandse akte, zoals uit onderstaande gedeeltelijke boedelbeschrijving blijkt, verkregen van Jan Nicolaas Gotlieb Söhngen.

Koper; John Turing von Ferrier, kamerheer van Z.M. de koning van Württemberg, wonende Stuttgart, voor f 17.000. In feite wordt hier grotendeels gebakken lucht verkocht. Alleen het jachtrecht bestaat nog en blijkt uit onderstaande boedelbeschrijving in 1876 maar f 500 waard te zijn. Het jachtrecht, vermoedelijk voor het eerst, wordt in 1876 kennelijk als afzonderlijk bezit verkocht.

De erfgenamen van John Turing von Ferrier maken negen dagen na zijn overlijden een boedelbeschrijving op. Op 22 augustus 1902 vermeldt deze de koop van het jachtrecht met een onderhandse akte van 30 mei 1876, waarbij het heerlijk jachtrecht van Oirschot en Best wordt overgedragen door Felix Antonius de Leijer aan Petrus Laurentius Honcoop voor f 500.

Op 5 en 13 september 1903 wordt de onverdeelde helft van de Heerlijkheid Oirschot en Best, met de daaraan verbonden titel heer van Oirschot en best, en de helft van het daarbij behorende jachtrecht, ter grootte van ongeveer 9.600 ha., openbaar geveild. Heerenbeek maakt geen deel uit van dit jachtrecht. De akte vermeldt expliciet dat bovengenoemde rechten voor het geheel zijn gekocht van Petrus Laurentius Honcoop, burgemeester te Heusden, op 5 februari 1892. de goederen waren in die akte als volgt omschreven en overgedragen;

- De Heerlijkheid der gemeente Oirschot en Best ter grootte van ongeveer 9.600 ha., zoals die door de vorige eigenaar is bezeten en uitgeoefend is geworden of uitgeoefend had kunnen worden, met het jachtrecht en visrecht dier gemeenten en met alle pachten, cijnsen en verdere rechten daartoe behorende, ten einde die voortaan te doen gelden naar goedvinden.

De Staat der Nederlanden heeft daarna aanspraak gemaakt op de onverdeelde helft van het heerlijk jachtrecht en daarvan is tussen genoemde Staat en den heer Turing von Ferrier op 21-8-1900, een contract of transactie gemaakt luidende;

De ondergeteekenden

ten eerste Jan Hendrik Albert Evers, ontvanger der Registratie en Domeinen te Oirschot, handelende namens den Staat der Nederlanden, daartoe gemachtigd bij missiven van den directeur der Registratie en Domeinen te Maastricht d.d. 9 en 31 juli 1900, no. 38 en 10 Dom.

Ten tweede, John Turing von Ferrier, oud kamerheer van Zijne Majesteit den Koning van Württemberg, Heer van Oirschot en Best, wonende te Oirschot, als eigenaar pro indiviso van de jacht in de Heerlijkheid Oirschot en Best

Zijn overeengekomen gelijk hierna volgt;

Vooraf echter verklaart de ondergetekende sub 2, dat hij als halfheer van de Heerlijkheid Oirschot en Best, o.a. is gerechtigd tot de jacht voor de helft, pro indiviso op de gronden onder die heerlijkheid resorteerende, voor zoverre, die althans aan dat heerlijk jachtrecht niet zijn onttrokken.

- Dat hij echter tot nu toe te goeder trouw, het jachtrecht heeft beschouwd en verpacht als hem geheel toebehorende.
- Dat hij, op grond van zijn hoge leeftijd niet wenst te procederen over het recht van den Staat op het half heerlijk jachtrecht.
- Dat hij derhalve erkend, dat dit recht voor de wederhelft pro indiviso toekomt aan den Staat der Nederlanden en bereid is den Staat de hem aankomende helft in de opbrengst der jachtpachten uit te keren, van die over het jaar 1900 af
- Dat het jachtrecht behorende tot de voormelde heerlijkheid door hem verpacht is als volgt;

1^e. voor zover dit gelegen is;

a. onder de kadastrale gemeente Best

b. onder de gemeente Oirschot, voor zover dit is begrensd door de navolgende lijnen, ten noorden vanaf het Pannenhuisje, door de grensscheidingen der gemeente Boxtel, Liempde en Best tot aan de spoorwachters woning op den Liempdschendijk, ten oosten door den Liempdschendijk tot aan het huis de Papketel, ten zuiden door een rechte lijn vanaf het huis de Papketel tot den Ouden Grindweg nabij het huis van Gijs van der Schoot, ten westen door den ouden grindweg vanaf dat punt tot aan het uitgangspunt bij het pannenhuisje, alles met uitzondering van het landgoed Heerbeek,

aan:

1. Adrianus Cornelis Joannes van Boeckel van Rump, particulier wonende te Liempde
2. Hubertus van Leeuwen, bierbrouwer te Boxtel voor een tijdvak van 10 achtereenvolgende jaren, eindigende 1-7-1906, voor een jaarlijkse pachtprijs van f 210, welke de huurders gehouden zijn te voldoen op 15 december van ieder jaar.

2^e Voor zover dit gelegen is onder de gemeente Oirschot, tussen den nieuwen Oerschendijk, den provincialen kunstweg van Oirschot naar Moergestel en de gemeente Moergestel, Diessen, Oostelbeers c.a., Vessem en Oerle,

aan:

1. H.A.V. Hoppenbrouwers, notaris
2. J.H.M.de Vocht, gemeente secretaris en candidaatnotaris, beiden wonende Oirschot, voor een tijdvak van 8 achtereenvolgende jaren, eindigende op 1-7-1906, voor een jaarlijkse huurprijs van f 80, welke de huurders gehouden zijn te voldoen op 15 december van ieder jaar, voor het eerst in 1898

3^e voor zover dit gelegen is, onder de gemeente Oirschot, ten noorden en ten oosten van den nieuwen Oerschendijk en den provincialen kunstweg van Oirschot naar Moergestel, met uitzondering van dat gedeelte hetwelk is verpacht aan de huurders onder no. 1 en 2 vermeld,

aan;

1. Joseph van Baar, Louis van Baar en Alphons van Baar, allen particulieren en wonende te Oirschot, voor een tijdvak van 10 achtereenvolgende jaren, eindigende op 1-7-1906, voor een jaarlijkse huurprijs van f 120, welke de huurders gehouden zijn te voldoen op 15 december van ieder jaar, voor het eerst in 1896.

De staat ziet af van de verrekening van jachtpenningen verschenen voor 1 januari 1900 en verbind zich om indien hij in een identiek geval in een proces mocht worden gewikkeld en bij dat proces over het recht op het half heerlijk jachtrecht mocht worden in het ongelijk gesteld, al zijn rechten op de heerlijke jacht van Oirschot en Best te laten varen en de door den heer von Ferrier gedane uitkeringen derhalve pachtsommen te restitueren

Koper; René Joseph Maur Marie Anne Graaf de Geloës, burgemeester der gemeente Eysden, Lid van de provinciale Staten van Limburg, Kamerheer in buiten gewone dienst van Hare Majesteit de koningin, wonende te Eysden, voor f 8.630.

Vervolgens dragen de erfgenamen van John Turing von Ferrier alle rechten, die zij ten opzichte van de Staat der Nederlanden mochten hebben over aan Graaf de Geloës.

De commissaris

Tussen 1894 en 1928 was Mr. A.E.J. baron Van Voorst tot Voorst Commissaris van de Koningin in Noord-Brabant. Een van zijn taken was het regelmatig bezoeken van alle gemeenten in de provincie. Van die werkbezoeken hield hij nauwkeurig verslag bij.

Op 26 augustus 1899 schrijft de commissaris onder meer; "... Het halve heerlijk jachtrecht van Oirschot en Best was oorspronkelijk annex aan het kasteel te Oirschot; toen De Leijer en Kuenen het kasteel van Oirschot aan den onderwijzer Söhngen verkochten, werd voor het eerst het halve jachtrecht gescheiden van het bezit van het kasteel; voor f. 500 werd het eigendom van Honcoop, burgemeester van Heusden; het recht werd aan Honcoop betwist; na eene moeilijke procedure, in welke mr. Zinnick Bergmann voor Honcoop occupeerde, werd door de rechterlijke macht te 's-Hertogenbosch het halve heerlijk jachtrecht van Oirschot en Best

aan Honcoop toegewezen. Die procedure zou aan Honcoop f 3.000 hebben gekost; hij verkocht zijne rechten weer door aan Von Ferrier voor f 17.000; deze verhuurt zijn recht weer: Best is voor f. 210 verhuurd aan Van Boekel en Van Leeuwen (het Statenlid); Oirschot voor f. 200 aan eenige Heeren daar ter plaatse. Turing von Ferrier is dus eigenaar van het halve heerlijk jachtrecht van Oirschot en Best; hij gedraagt zich alsof hij eigenaar van het geheel is en verhuurt den heelen boel; van den tegenwoordigen ontvanger der registratie in Oirschot, den Heer Klein van de Poll vernam ik, dat hij van den minister van finantiën voor een paar jaren de opdracht had ontvangen, om onderzoek te doen naar de rechten van den staat op de wederhelft van het heerlijk jachtrecht. Na lang zoeken en snuffelen was hij er eindelijk in geslaagd, om het bewijs voor het recht van den staat onomstootbaar vast te stellen; één stuk ontbrak hem echter nog; als hij ook dat mocht vinden, dan zou hij trachten om ter zake met Turing von Ferrier tot een convenant te komen; hem het leven onaangenaam maken nu hij voor veel geld zijn recht had gekocht, terwijl feitelijk Honcoop – ook voor den staat – de kastanjes uit het vuur had gehaald, wilde hij niet ...".

Op 6 Juni 1903 is de commissaris weer in Oirschot. Hij schrijft dan; "... De oude Heer von Ferrier is pas gestorven; er is geen fortuin; de weduwe kan onmogelijk op het kasteel blijven; alles zal verkocht worden; ook het heerlijk jachtrecht onder Oirschot en Best, 11.000 hectare; Van IJsselstein vreest, dat alles door Protestanten zal gekocht worden, en betreurt dat zeer voor Oirschot ...".

Op 21 maart 1907 lezen we; "... De Staat heeft de procedure om de helft van het heerlijk jachtrecht van Oirschot en Best tegen den Graaf de Geloës verloren; deze laatste is thans dus geheel eigenaar van dat jachtrecht. Mevrouw Turing von Ferrier heeft thans Oirschot voor goed verlaten; zij woont met haar dochtertje te 's-Gravenhage ...". De Staat zou nog wel in hoger beroep gaan, maar trok ook dan aan het kortste eind.

Kadastrale kaart 1832. Locatie: ten zuiden van het Standaardplein tussen de Kempenweg en Slingerbos

Rechtszaken

Anthonij Somers, eigenaar van hotel de Zwaan, nam geen genoegen met het op zijn percelen (sectie F 946, 969, 970, 971 en 972) rondstruinen van de hoge heren en wil het heerlijk jachtrecht afkopen. Daartoe spant hij in eerste instantie een rechtszaak voor de Arrondissementsrechtbank in 's-Hertogenbosch aan. Deze dient op 15 september 1905. Gedaagden zijn de Staat der Nederlanden (de Staat) en René Joseph Maur Marie Anne Graaf de Geloës (de Graaf). Anthonij Somers betwist het halve heerlijk jachtrecht van de Staat en veronderstelt dat hij met de afkoop van de Graaf over de volle vrijdom van zijn percelen grond kan beschikken. Hij heeft daar f 50 voor over, waarmee de Graaf akkoord gaat. De Graaf is in de veronderstelling dat hij over het hele heerlijk jachtrecht beschikt, hetgeen door de Staat wordt bestreden. Anthonij Somers eist dat de Staat zijn halve recht moet bewijzen en voert onder meer aan dat met de herstellingsbesluiten van 1814-1815 de Staat niet in het heerlijk recht is hersteld en dat de Staat verzuimd heeft een mogelijk jachtrecht te registreren en hiervan ook geen gebruik gemaakt heeft. De Staat overlegt een groot aantal documenten (productiën), waaruit de historische juistheid en de registratie van het halve jachtrecht moet blijken. Daarnaast voert de Staat aan dat het jachtrecht onlosmakelijk is verbonden met de heerlijkheidsrechten. De Graaf overlegt 12 documenten met als belangrijkste strekking dat er van een gedeeld jachtrecht geen sprake kan zijn. Het gaat daarbij vooral om documenten uit de 18^e eeuw, waaruit steeds blijkt dat de jacht namens de heer van Oirschot is uitgeoefend.

De rechter motiveert zijn uitspraak onder meer door te stellen dat de Hertogen van Brabant, aartshertog Albert en Isabel, Hertogin Johanna van Brabant en geschiedschrijvers steeds van halve rechten zijn uitgegaan en trekt de conclusie dat de bewering van Anthonij Somers dat de Staat geen aanspraak op het halve jachtrecht kan maken ongegrond is. De Graaf moet meewerken om het halve jachtrecht voor f 50 te verkopen en de overdracht te laten registreren. Anthonij

Somers wordt veroordeeld tot betaling van de proceskosten. Hij legt zich niet bij de uitspraak neer en gaat in hoger beroep bij het Gerechtshof (Hof) in 's-Hertogenbosch waar de zitting op 26 juni 1906 wordt gehouden.

Als uitgangspunt voor de zitting stelt het Hof, dat met de herstellingsbesluiten van 1814 en 1815 het heerlijk jachtrecht van de Staat niet is hersteld en dat het jachtrecht van de Hertogen deel uitmaakte van het landsdomein en daardoor buiten de herstellingsbesluiten viel.

Anthonij Somers kan met de Graaf niet tot overeenstemming komen, omdat de Graaf in onzekerheid verkeert of hem het heerlijk jachtrecht alleen of in onverdeeldheid met de Staat toekomt. Anthonij Somers ontkent opnieuw het recht van de Staat en beweert voor afkoop van dit recht alleen met de Graaf te maken te hebben. Naast de herstellingsbesluiten voert Anthonij Somers een transactie van 4 april 1704 aan, waarin de Staat het jachtrecht aan de heer van Oirschot verkoopt. Verder verwijt hij de Staat dat deze na 1798 geen gebruik van het jachtrecht heeft gemaakt en verzuimd heeft dit recht te registreren. De Staat ontkent natuurlijk deze beweringen.

De rechter concludeert en motiveert, dat het jachtrecht vóór 4 april 1704 onverdeeld toekwam aan de rechtsvoorgangers van de Graaf en de Staat en dat met de herstellingsbesluiten de Graaf in dit recht is hersteld. Het herstel ten behoeve van de Staat wordt onder meer op grond van de transactie van 1704 en het feit dat het jachtrecht deel uitmaakte van het landsdomein door de rechter betwist. Belangrijk argument daarbij is dat de heerlijkheid door de Hertogen steeds als landsdomein van Brabant werd gezien en niet als een privébezit. Verder interpreteert het Hof de transactie van 4 april 1704 als zijnde het als leenheer afstand doen van het heerlijk jachtrecht aan de heer van Oirschot en Best met als tegenprestatie concessies in het aandeel in de jurisdictie.

Het Hof handhaaft het vonnis van de Arrondissementsrechtbank ten aanzien van de overeengekomen afkoopsom met de Graaf en verklaart de percelen van Anthonij Somers vrij van jachtrecht toebehorende aan de Staat.

De Staat neemt geen genoegen met de uitspraak van het Hof en gaat in hoger beroep bij de Hooge Raad, die op 7 juni 1907 uitspraak doet. Opnieuw stelt Anthonij Somers dat, wanneer de rechtsvoorgangers van de Staat het jachtrecht bezeten hebben, dit altijd was verbonden aan het landsdomein en daardoor niet onder de herstellingsbesluiten viel en als gevolg daarvan ook niet hersteld kon worden. Andermaal wrijft hij de Staat de transactie van 4 april 1704 onder de neus. De Staat beweert ten aanzien hiervan dat met deze transactie de praktische uitvoering van het jachtrecht geregeld werd en niet de verkoop van het recht aan de heer van Oirschot en daardoor nog in het bezit is van de helft van dit recht.

De Raad verwierpt na uitvoerige overwegingen het beroep van de Staat en stelt Anthonij Somers in het gelijk, waardoor hij het jachtrecht op zijn percelen kan afkopen en Graaf de Geloës vanaf nu in het bezit is van het hele heerlijk jachtrecht van Oirschot en Best.

Zou Anthonij Somers zich voor het karretje van Graaf de Geloës hebben laten spannen? In verhouding stond zijn belang met de afkoop van het heerlijk jachtrecht in geen verhouding tot dat van de Graaf en bovendien was hij al met de Graaf een afkoop overeengekomen. De Graaf had wel een groot belang ten opzichte van de Staat, dat uiteindelijk in zijn voordeel werd beslist. Hoe het ook zij; in Oirschot zou echter nog lang ongenoegen over het heerlijk jachtrecht blijven bestaan en zelfs tot een aantal gewelddadige incidenten leiden.

Incidenten

Boeren hadden heel veel last van wildschade. Het was soms zo erg dat de hele oogst door wildschade verloren ging. De hoge heren stellen jachtopzieners en oppassers aan. Er wordt zelfs wild uitgezet om het de jagers naar de zin te maken. De boerenbond komt in verzet, stuurt rekwesten naar het ministerie maar heeft geen succes. Ook het hoofdbestuur van de N.C.B. wordt herhaaldelijk ingeschakeld om aan deze jachtpraktijken een einde te maken. Incidenten blijven dan ook niet uit.

Graaf de Geloës heeft in Oirschot en Best twee jachtopzieners aangesteld. Een deel van zijn jachtgebied heeft hij verhuurd en in een ander deel jaagt hij zelf. Hij heeft veel last van stropers.

Het tijdschrift "de Nederlandse jager" van 22 december 1906 meldt dat door goed jachttoezicht de jacht aanzienlijk verbeterd is. De jachtvelden waren enkele jaren gleden volledig uitgemoord en uitgestroopt door personen met en zonder jachttakte. De Onbezoldigde Rijksveldwachter C. van der Vleuten en Rijksveldwachter Voorbraak hebben in twee dagen tijd drie benden met lichtbakken bekeurd. Enkele dagen later bekeurde C. van der Vleuten alleen opnieuw een lichtbakdrager en nam zijn lichtbak in beslag. Van der Vleuten is pas een paar maanden als jachttopziener in dienst van de Graaf en heeft met zijn optreden bewezen goed op de hoogte te zijn van alle stroperijen. De Graaf heeft nog een jachttopzichter in dienst en samen met Rijksveldwachter Voorbraak en Gemeente-veldwachter Smulders hebben zij alle pogingen aangewend om de jacht weer in een puike toestand te brengen. Ook de jachttopziener van de heer van Boeckel van Rump heeft daarbij geholpen. Men kan in december reeds bogen op een mooie hazen-, korhoender-, en patrijzenstand en gehoopt wordt dat de wildstand voor het komende seizoen nog verder verbeterd.

Begin juni 1910 betrapt zijn jachttopziener, D. Smeets, die helemaal alleen was, een jonge man met een geladen geweer op heterdaad. Hij was in het gezelschap van twee kameraden. Door de kantonrechter wordt deze overtreder conform de eis van de Officier van Justitie veroordeeld, waarna hij bij de Rechtbank in 's-Hertogenbosch in hoger beroep gaat. Bij de tweede zitting in januari 1911 wordt Smeets wegens meened veroordeeld. Dit schiet Graaf de Geloës in het verkeerde keelgat en neemt het voor Smeets op. Ruim een half jaar later staat Smeets opnieuw terecht. Al die tijd is het jachtgebied van Graaf de Geloës nagenoeg onbewaakt gebleven en is Smeets door de autoriteiten naar zijn mening onrecht aangedaan. Graaf de Geloës laat zijn uitgestrekte jachtvelden niet onbeheert en plaatst op 3 juni 1911 een advertentie, waarin hij terstond een bekwaam jachttopziener vraagt, reeds in het bezit zijnde van een aanstelling als Onbezoldigd-Rijksveldwachter.

Op 27 juli 1911, van tien uur 's Morgens tot half acht 's avonds, worden getuigen en deskundigen gehoord. Tegen Smeets wordt een gevangenisstraf van anderhalf jaar geëist. De verdediger van Smeets toont allerlei tegenstrijdigheden en onwaarschijnlijkheden in de verklaringen van de geweerdruager en zijn makkers aan. Op 3 augustus wordt Smeets vrijgesproken. Graaf de Geloës vraagt zich af hoe hij nog ooit goede jachttopzieners kan aanstellen als zij het gevaar lopen van meened beschuldigd te worden. Smeets is al jaren bij hem in dienst en staat als zeer betrouwbaar bekend. Tijdens zijn schorsing heeft Graaf de Geloës hem en zijn talrijk gezin in het levensonderhoud voorzien. Hij kan zich niet aan de indruk onttrekken dat er van een complot tegen zijn jachttopziener sprake was en waarschuwt, wanneer men in hoger beroep gaat, hij niet zal schromen zijn ingehouden woede ten opzichte van bepaalde personen openbaar te ventileren.

Op 8 december 1922 wordt het 25-jarig bestaansfeest van de boerenbond heel sober gevierd, maar het feest krijgt een onverwachte wending. De boeren gaan met stokken en jachtgeweren het jachtveld in en verjagen de hazen, fazanten, patrijzen en konijnen uit het jachtveld de bossen in. De maat is vol. Er worden schoten gelost. Er worden processenverbaal opgemaakt. De boerenbond komt de slachtoffers tegemoet en vergoedt 74% van de proceskosten.

Jachtwet 1923

Op 2 juli 1923 komt de jachtwet met 129 artikelen tot stand. Deze treedt op 1 maart 1924 in werking. Hieraan ging een wetsontwerp van 22 september 1920 vooraf. De nieuwe wet stelde nog niet veel voor. De wet was voornamelijk bedoeld om de schade aan landbouw gewassen aan te pakken. Over natuurbescherming en instandhouding van soorten werd niet gesproken. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde de houding tegenover de natuur. Daarom kwam er in 1954 een nieuwe jachtwet. De belangrijkste uitgangspunten in 1923 waren;

1. Technische herziening van de bestaande jachtwet van 1857;
2. Preventieve en repressieve maatregelen met betrekking tot de wildschade;
3. Afschaffing der heerlijke jachtrechten.

Belangrijke artikelen uit de jachtwet 1923 zijn onder meer;

- Gerechtigd tot de jacht is de grondeigenaar, een pachter of degene aan wie de jacht verhuurd is;
- Premies voor handhavingsambtenaren op jachtovertredingen komen te vervallen;
- Heerlijke jachtrechten worden opgeheven en kunnen niet meer worden gevestigd;
- Heerlijk jachtrecht op gronden kan worden afgekocht, ook al was het tegendeel uitdrukkelijk bedongen;
- Bij geschil over de afkoopprijs wordt deze vastgesteld door de rechtbank van het arrondissement, waarin de gronden of wateren gelegen zijn;
- Grondeigenaren kopen het jachtrecht in van het Rijk met een annuïteit van 30 jaar;
- Gronden binnen de bebouwde kom en erven met huizen vallen buiten de afkoopregeling;
- De jachtrente is verschuldigd door hem, die het genot heeft van het perceel krachtens recht van bezit of eenig ander zakelijk recht;
- De jachtcommissie besluit, omtrent de geldigheid en de aard van een jachtrecht, het gebied, waarover het zich uitstrekt, de percelen, en de rechten van hen, die aangiften deden of bezwaren indienden;
- Een jachtcommissie bestaat uit tenminste 7 personen. Zij bepaalt de waarde van het jachtrecht op basis van grondprijzen van 1914.

De nieuwe jachtwet ging op 1 maart 1924 in, maar het zou nog negen jaar duren voordat men in Oirschot tot overeenstemming kwam en de eerste aanslag bij de grondeigenaars voor jachtrente op de mat viel. Deze jachtrente is gebaseerd op de schadeloosstelling aan de erven van Graaf de Geloës (hij was in 1930 overleden), die de jachtcommissie op 16 december 1931 had vastgesteld. Deze schadeloosstelling bedroeg inclusief rente f 164.371,50 en omvatte 7379.19.20 ha. De annuïteit ten laste van de grondeigenaars voor de jaren 1933 en 1934 bedraagt f 12.327,86½ of f 1,67 per ha.

Nieuwe Tilburgsche Courant
van 23 januari 1932

wildstand op peil zoals het landbouwgewassen, sierteelt en bomen beperkt.

De schadeloosstelling aan de erven de Geloës is echter door het Gerechtshof in 's-Hertogenbosch bij arrest van 28 november 1932 herzien en vastgesteld op f 69.351,59. De jachtrente, die bij grondeigenaars volgens artikel 73 van de jachtwet in 1934 moet worden ingevorderd bedraagt f 5.201,37 (7,5%) of f 0,70½ per ha en voor de jaren daarna (de rente is dan 6%) f 0,56 per ha.

Het Hof komt tot deze beslissing, omdat het onder meer twijfelt aan de vakbekwaamheid van de schatters, die door de jachtcommissie zijn aangesteld. De advocaat van de Boeren had navraag bij de jachtcommissie gedaan hoe de schadeloosstelling was vastgesteld. Dit bleek f 15,-- (exclusief verschuldigde rente) voor het hele jachtgebied per ha te zijn. Daarin was ongeveer 3.500 ha heide begrepen, die als jachtterrein weinig waarde hebben. De Oirschotse grondeigenaars hebben bij dit arrest geluk gehad. Ook al werd er aan de vakbekwaamheid van de schatters getwijfeld, zij bleven gehandhaafd en bij toekomstige arresten werden grondeigenaars meestal in het ongelijk gesteld. De jacht zou in de toekomst aan de Oirschotse jagers verhuurd worden. Een vereniging van jagers moet worden opgericht. In de overeenkomst met die vereniging moet vermeld worden, dat geen jachtopziëners aangesteld mogen worden, er geen premies zullen zijn voor het opmaken van processenverbaal en andere zaken. Waren het vroeger de hoge heren, nu zijn het de Oirschotse jagers die we op het jachtterrein zien. Zij houden de een goede jager betaamt en houden de schade aan de

Bronnen

Internet

De Nederlandsche jager 7-7-1906, 22-12-1906, 3-6-1911, 12-8-1911

Weekblad van de N.C.B. 01-03-1935 en 22-05-1935

Weekblad van het recht 16-06-1906, 01-11-1906, 15-08-2007

Het oeroude Oirschot

Notariële akten

BHIC <https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/de-commissaris-van-de-koningin-over-oirschot>

De hand aan de ploeg / 100 jaar N.C.B.